

זמירות לסעודות-שבת שיסד האר"י הקדוש

ניקדן, תרגמן וצירף מבוא והערות

יהודה ליבס

עם המהפכה הגדולה שחולל האר"י (ר' יצחק לוריא אשכנזי) בתורתה העיונית של הקבלה החלה הקבלה במאה השש-עשרה, בעיר צפת שבגליל, להטביע את חותמה על דמותו של העם היהודי גם בדרך הכנסת מנהגים וחדושים ליטורגיים. בתחום זה בולטים במיוחד מנהגי השבת של המקובלים ששיוו ליום זה אופי חדש. הרבה ממנהגים אלה קשורים בשלוש סעודות השבת המסורתיות (בערב, בבוקר ובשעת המנחה), וחשובים שבהם השירים שלפנינו. שמו של האר"י חתום בראשי הבתים, ונמצא שירים אלה הם מן הדברים המעטים שכתב הוא בעצמו.

השירים נכתבו ארמית בחיקוי ללשונו של ספר הזוהר. ואכן משתקפים בלשון השירים תכונותיו של הניב המיוחד שבו נכתב הזוהר, וזאת מלבד השיבוצים המרובים והרמזים הישירים לספר זה. יש מן הפרשנים מי שנותן טעם נוסף לכתיבת השירים ארמית – כדי שלא יבינו בהם המלאכים, שכידוע אינם מכירים לשון זו.

מנהגי ישראל שיסודם בקבלה הם בבחינת רמזים לעניני העולמות העליונים, ואמנם זה תוכנם של השירים שלפנינו. וכך כותב ר' חיים ויטל (רח"ו) בהקדמתו לשיר של ערב ב"שער הכוונות": "לאחר האכילה היה נוהג מורי ז"ל לומר פזמון אחד בקול נעים. והוא ז"ל תיקן ג' פזמונים מיוסדים ע"ד חכמת האמת [היא חכמת הקבלה] בכל פרטי הכוונות של שבת. פזמון אחד לסעודת הלילה ופזמון אחד לסעודת שחרית ופזמון אחד לסעודת מנחה".

בשירים מתוארים מנהגי המקובלים בשעת סעודות השבת, ומוסבר הטעם הקבלי לכל מנהג.

שירים אלה נפוצים הם עד מאד, ובקהילות רבות, אשכנזיות (בעיקר חסידים), ספרדיות ומזרחיות, מזמרים את הפזמונים בשלוש הסעודות (דווקא לפנייהן) במנגינות ערביות.

כמה וכמה פירושים נכתבו לשירים. הנפוץ שבהם הוא פירושו של ר' ישראל סרוג (שנחשב בעבר לתלמידו הישיר של האר"י, ועתה שנוי הדבר במחלוקת החוקרים). פירוש זה נדפס כמה פעמים, ובפעם הראשונה בספר "נעים זמירות ישראל" (לבוב תקנ"ד), וכן מצוי הוא ברוב כתבי-היד של השירים. נוסח כתבי היד עולה לאין ערוך על הנוסח הנדפס. כן מצויים פירושו של ר' מאיר הכהן פופרש, הנקרא אור שבת (ירושלים תשמ"ו), ופירושו של מהר"ן ז"ל, ואין להכריע בו אם הוא של ר' נתן העזתי, או של ר' נתן שפירא ירושלמי (ירושלים 484 80). פירוש אחר הוא פרוש "מנחת יעקב" מאת יעקב בר רפאל הלוי, שנדפס בכמה סידורים וספרי תיקוני שבת (תיקוני שבת, דפוס פראג שנת ת"א כנראה). ר' יעקב שיבץ בפירושו חלק גדול מפירושו של סרוג. יש לציין גם את הפירוש בספר "חמדת ימים" (אזמיר תצ"א) וכן פירוש "פרחי שושנים" (פעטרקוב תר"ע); שיר של מנחה פורש גם בס' "סידורו של שבת" לר' חיים מטשערנאוויץ (וורשא תרס"ט). גם פירושים אחרים מצויים בכתבי היד, ואין שמות מחבריהם ידועים.

יותר מאלה מעידים החיקויים לשירים על תפוצתם הרבה. האר"י לא חיבר זמירות אלא לשלוש סעודות השבת, ומקובלים שבאו אחריו חיברו במתכונתם גם לשאר החגים ומועדי ישראל. חיקויים אלה לשונם היא לשון שירי האר"י וכן שווים הם להם בצורת הבתים ובחריזה ובדרך כתיבת האקרוסטיכון. הפתיחה לשירים מועתקת לרוב כלשונה. בין כותבי החיקויים יש למנות את נתן העזתי (זמירותיו נדפסו בס' חמדת ימים, אזמיר תצ"א) והמקובלים יוסף חיים, מנחם די לונזאנו (שם) וששון בן מרדכי (על כך העירני ד"ר מאיר בניהו, ועיין בספרו שירה ופיוט של יהודי בבל, ירושלים תש"ל).

השירים תורגמו פעמים מספר. לעברית תרגם נפתלי בן מנחם בספרו זמירות של שבת (ספריית השבת, תש"ט) והוא צירף להם גם הערות מספר. תרגום פיוטי מצוי בספרו של אשר בן ישראל שבת שבנסתר (ירושלים תש"ט). גרשם שלום תרגם לגרמנית אזמר בשבחין: Zur Kabbala und ihrer Symbolik, 1960. p. 190-192, ולאנגלית תורגם שיר של ערב בספרו של ג. שלום On the Kabbalah and its symbolism, 1969. בספרו "שירת הקבלה" (Die Lyrik der Kabbalah, Wien-Leipzig, 1920) תרגם מאיר וינר את השירים לגרמנית. (על תרגום זה ראה הביקורות ב"התקופה" כרך ח, ובמאמרו של גרשם שלום בכתב העת *Der Jude* כרך 6 [1921], עמ' 68).

בהכנת מהדורה זו היו לפני כל התרגומים והפירושים הנזכרים. בקביעת נוסח השירים נזקקתי בעיקר לדפוס ראשון (להלן ד"ר) שבו נדפסו השירים והוא ספר "יפה נוף" שנדפס בווינציה ככל הנראה בשנת של"ד (שנתיים אחר מות האר"י!), וכן לנוסח שבשער הכוונות (ירושלים תרס"ב), והשוויתי לנוסח בסידורים ותיקוני שבת מרובים. כן בדקתי עשרות כתבי-יש שהם או צילומיהם נמצאים בבית הספרים הלאומי בירושלים, ועיינתי גם בגרסאות שמביא הרב זלוטניק מכתבי-היד שברשותו (נרות שבת כרך ד). לאחרונה, עשרות שנים אחרי פרסום שורות אלה לראשונה, מצא יוסף אביב"י כתב יד שהוא לדעתו כתב ידו של ר' חיים ויטל, ומכיל את הנוסח המקורי של השירים (יוסף אביב"י, קבלת האר"י, מכון בן צבי, ירושלים תשס"ח, כרך א, עמ' 96). כתב יד זה לא הגיע לידי.

לא דבקתי בנוסחו של אחד מן הספרים הללו אלא שקלתי כל מקרה לגופו, והכרעתי לצד הנוסח הסביר והמקובל והמתאים למשקל השיר. בחילופי הגרסאות רשמתי רק את בעלי המשמעות שבהם, שמא יש בהם כדי לתרום להבהרת הנוסח המקורי, כי החילופים, השינויים והשיבושים רבים הם לאין ספור. עם זאת הקפדתי לציין נוסח דפוס ראשון בכל פעם שסטיתי ממנו, וכן ציינתי את מקור הנוסח שבפנים.

בניקודם של השירים הקדשתי לשמור בראש וראשונה על משקל השיר, וכן על הדקדוק הארמי המקובל ועל הכתוב במילונים של הניבים הארמיים השונים. לניקוד השירים המובא בספרים ייחסתי רק חשיבות שלישית במעלה.

בפירושי הערתי רק הערות שקופות ובולטות מפשט השירים, ואינני מתיימר שירדתי תמיד לעומק כוונותיו הקבליות של האר"י. עם זאת דעתי היא ששירים אלה נכתבו בימי שהותו של האר"י במצרים, שעה שעסק בפירושי זוהר, ורוב רמזיו מתבארים לפי ספר הזוהר. אין למצוא כאן אפוא את עיקר "קבלת האר"י" החדשנית והדינמית שנתפתחה בימי צפת (לא זאת דרכם של רוב המפרשים הקדומים).

עלי להודות לפרופ' ג. שלום, לד"ר מ. בניהו שעזר לי בעצותיו, למר דוד תמר, ולד"ר רבקה שיץ (עתה כל אלה זכרונם לברכה), וכן לידידי מר משה אידל ולאשתי היקרה.

העבודה נעשתה לפי פנייתה של ד"ר רבקה ש"ץ בשביל הסמינר הנערך בצפת מטעם החוג לפילוסופיה עברית וקבלה של האוניברסיטה העברית במלאת ארבע מאות שנה לפטירת האר"י.

(מאמר זה נתפרסם במולד כרך ד (כ"ז) חוברת 23 (233), אדר תשל"ב, עמ' 540-555, וכאן חלו בו תיקונים והוספות אחדים).

זמר לסעודה ראשונה

1	אַתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התקינו סעודת
2	דְּמַהֲיִמְנוּתָא שְׁלִימָתָא	האמונה השלמה
3	סְדוּתָא דְּמִלְכָא קְדִישָׁא.	חדוות המלך הקדוש.
4	אַתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמִלְכָא.	התקינו סעודת המלך.
5	דָּא הִיא סְעוּדָתָא	זו היא סעודת
6	דְּחֶקֶל תְּפוּחִין קְדִישִׁין.	שדה תפוחים קדושים.
7	וְזַעִיר אַנְפִּין וְעֵתִיקָא קְדִישָׁא	וקצר אפיים והעתיק הקדוש
8	אַתִּין לְסַעְדָּה בְּהַדָּה.	באים לסעוד אצלה.

לפני השיר (וכן לפני שני השירים האחרים) מובאת בכל הסידורים וההוצאות המאוחרות יחסית הכרזה זו. כך היו מכריזים רשב"י וחבריו לפני סעודות השבת (לפי הזוהר ח"ב דף פח ע"ב). הכרזות אלה באות גם ב"סדר של שבת" שבהנהגות האר"י (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י עמ' 341). אבל בד"ר לא כתוב אלא: "לסעודה ראשונה של שבת לנוקבא דזעיר אנפין לעטרה בסוד מטה מוצע' ושלחן ערוך ונר דלוק וקידוש על היין וטוב לאמרם קדם הקידוש".

1	בזוהר (שם) "ר' שמעון כד הוה אתי לסעודתא הוה אמר הכי: אתקינו סעודתא דמהימנותא עלאה, אתקינו סעודתא דמלכא. והוה יתב וחדי".
2	(שם): "דאינון סעודתי מהימנותא שלימתא".
3	(שם): "ווי ליה לבר נש דלא אשלים חדותא דמלכא קדישא, ומאן חדותא דיליה, אילין תלת סעודתי מהימנותא... וכולהו חדו על חדו מהימנותא שלימותא מכל סטרוי".

לפי הזוהר (שם) כל סעודה משלוש סעודות השבת היא כנגד אחד משלושת הפרצופים העליונים הנזכרים כאן (חקל תפוחין קדישין, זעיר אנפין ועתיקא קדישא). חקל תפוחין קדישין היא השכינה (המקובלים כינוה כך לפי דרשת חז"ל על בראשית כז, כז, המזהה את ריח השדה שבפסוק עם ריח גן עדן מכאן, ושדה תפוחים מכאן, ועיין רש"י שם. וראה זוהר חדש מדרש רות הוצאת הסולם סימן תק). והיא כנגד סעודת הערב ולכן היא נושא שיר שזה (השכינה נקראת בזוהר שבתא דמעלי שבתא, כלומר – שבת של ערב שבת). עתיקא קדישא הוא כנגד סעודת הבקר, וזעיר אנפין כנגד סעודה שלישית (כך נדרש הפסוק - ישעיהו נח יד – כנגד שלוש הסעודות וכנגד שלושת הפרצופים). את הרעיון ששאר שני הפרצופים באים להשתתף בסעודת כל אחד מהם לא מצאתי בס' הזוהר. בזוהר (שם) נאמר שר' אבא היה נוהג להכריז לפני כל סעודה: "דא היא סעודתא קדישא דעתיקא קדישא סתימא דכולא... דא היא סעודתא דקב"ה" וכן בשאר הסעודות, והכרזה זו (כהכרזת הרשב"י לעיל) אומצה כאן ע"י האר"י. ועוד כתוב שם בין השאר: "ועל דא בעי בר נש לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובזעיר אנפין ובחקלא דתפוחין... ולקבלייהו בעי לאשלמה סעודתיה... משום דאיהו מהימנותא שלימתא". המקובלים חילקו קטע זה שבזוהר לשלושת חלקיו העוסקים כל אחד באחת משלוש הסעודות, ונהגו לומר כל חלק לפני הזמר (משירי האר"י האלה) השייך לאותה סעודה, וכך נדפס בסידורים. עצם מנהג שלוש סעודות השבת מקורו בגמרא (שבת קיח ע"א): "אמר ר' שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול משלוש פורעניות. מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג". זעיר אנפין הוא ניגודו של אריך אנפין שהוא תרגום ארך אפיים. לפיכך תרגמתי כשם שתרגמתי, לפי משלי יד, יז (ובתרגומו האנגלי של שלום the Impatient). מקורו של עתיקא קדישא הוא ב"עתיק יומין" שבדניאל (ז ט).

7

משקל השיר v-----, וחריזתו = שין בסופי הבתים, נוסף על החריזה הפנימית שבכל בית.

אזמר בשבחים	אָזְמֵר בְּשִׁבְחֵיךְ	1
לבוא בפתחים	לְמַעַל גַּו פְּתָחֶיךָ	2
שבשדה תפוחים	דְּבַחְקֵל תְּפוּחֵיךְ	3
שקדושים הם.	דְּאֲנוּן קְדִישִׁין	4

- 1 כך גם בד"ר (אמנם מנוקד שם שבחין בשין שמאלית), אבל בשער הכוונות ובנוסחאות רבים – אסדר במקום אזמר, ונראה לי כשיבוש שמקורו בשיר הבוקר שפתיחתו אסדר לסעודתא. ר"י סרוג דורש את המלה אזמר מלשון זימור וכריתת כוחות הרע במזמרות.
- 2 בד"ר כתוב תמורת זאת – למיעל ביה פקחין, ולא מצאתי נוסח כזה בשום מקום אחר. אבל מצוי הנוסח – למיעל ביה גו פתחין.

נזמיננה עתה	נְ זַמֵּן לַהּ הַשְׁמָא	5
בשלחן חדש	בְּפִתּוּרָא חֲדָתָא	6
ובמנורה טובה	וּבְמִנְרֵתָא טֹבָתָא	7
המאירה על ראשים.	דְּנִהָרָה עַל רֵישֵׁין	8

- 5 נזמן רומז אולי לזימון של ברכת המזון. לה – לשכינה והיא הנושא אף בהמשך.
- 7 יש כאן זכר הפסוק: "בהיטיבו את הנרות" (שמות ל, ז). טבתא: בכ"י בודלי 1922.2 שבתא.
- 8 דנהרה – בכ"י דנהורא, דנהרין.

ימין ושמאל	יְ מִינָא וְשְׁמָאֲלָא	9
וביניהם כלה	וּבִינְיָהּוּ כְלָה	10
יוצאת בקשׁוטים	בְּקִשׁוּטֵין אֲזָלָה	11
וכלים ולבושים	וּמְנִין וּלְבוּשֵׁין	12

- 9 כלומר מידת החסד ומידת הדין, ויש מפרשים גם על שלושת הימים שלפני השבת ושלושת הימים שאחריה.
- 12 כלים = בגדים.

יחבקנה בעלה	יְ חִבְקָהּ לַהּ בְּעֵלָה	13
וביסוד אשר לה	וּבִיסוּדָא דִּי לַהּ	14

הגורם לה נחת	דְעַבְדַּד נִיחָא לֵה	15
יכתוש כתוש	יֵהֵא כְתוּשׁ כְּתִישׁוּן	16

- 13 בעלה – הוא זעיר אנפין.
- 14 יסוד – היא הספירה התשיעית שסמלה אבר המין, וכאן מדובר על אבר המין הנקבי, כלומר בחינת יסוד שבמלכות.
- 16 כתש כתישין – ביטוי זוהרי הקשור בתיאור הזיווג שבין הספירות האלוהיות יסוד ומלכות. זוהר ח"ג דף רמז ע"א-ב: "בלולה בשמן כתית (במדבר כה ה)... מאי כתית אלא רמז הוא דקא רמיז לשמשא בנוקבא לאנגדא לגבה שמן כתית כדקא יאות לה... לאפקא מזיתים דאינון שייפין (כלומר אברים) בגופא ולאמשכא ההוא נגידו מלעילא בכל שייפא ושייפא לא הוי אלא כתית. וצדיק (ספירת יסוד) איהו דכתיש כתישין ואפיק מכל אינון שייפין עלאין דאינון זיתים קדישין משח רבו בתיאובתא שלים לגבי נוקביה. ואי לא כתיש לא יפוק ההוא משחא אלא בלא תיאובתא דשייפין. וההוא נגידו לא אתהני מניה נוקבא ולא הוי כדקא יאות עד דתהא בלולה מניה מכל שייפין וע"ד בלולה בשמן כתית לאתהנאה ולא תזנא מניה". השמן הכתית (שאונקלוס תרגמו משח כתישא) מסמל את השפע האלוהי שהוא בחינת שכבת הזרע שמטיל היסוד בשכינה. אין שמן זה נקרא "כתית ו"בלול" אלא בשעה שנמזג מכל האיברים העליונים (הספירות שלמעלה) ורק אז הוא משובח (כך לפי תורת הרפואה של הימים ההם), ורק אז נהנית ממנו הנקבה (ומכאן – עביד ניחא לה, שבשיר). כתיש כתישין פירושו מושך וממזג מכל הספירות העליונות להטיל בשכינה את השפע העליון. נ"א – כתיש נפישין.

צעקות גם צרות	צָוּחִין אוּף עֶקְתִּין	17
בטילות ושובתות	בְּטִילִין וְשְׁבִיתִין	18
אך פנים שמחות	בְּרַם אַנְפִּין חֶדְתִּין	19
ורוחות עם נפשות	וְרוּחִין עִם נַפְשִׁין	20

- 17 כינויים אלה הם לכוחות סטרא אחרא, שלפי הזוהר (במקומות רבים) אין להם רשות לפעול ביום השבת. (ר' שורה 61 ואף שיר המנחה שורה 13 ואילך). בכמה כ"י: 'עתיקין' במקום עקתין.
- 19 אמנם לפי הדקדוק הארמי המקובל יש לתרגם כאן – "פנים חדשות"; ואמנם כך פרשו המפרשים (כולל ר"י סרוג) ותרגמו כל המתרגמים. אעפ"כ סבור אני שלפינו צורת בינוני פועל נקיבה רבים משרש חדה (במקום – חדין). ונהג כך האר"י מפני החרוז והרי מדרכה של לשון הזוהר

ליצור לפעמים את צורת הרבות על-ידי הוספת סיומת ריבוי הזכרים ין אחרי ת' הנקיבה. והשווה צורות כגון "נשמתיך", "סעודתיך" "גולגלתיך" "רעותיך" "בעותיך" "מתיבתיך" (עיין מ. צ. קדרי, דקדוק הלשון הארמית של הזוהר, סעיף 20 2 (ג)); ולא זו בלבד, אלא אף באותו בית ממש בשירנו (שורה 17) נמצאת המלה "עקתיך", שאין לטעות בה ולגרוס שהת' שורשית היא. נמצא שהאר"י הרבה להשתמש בצורות כאלה שהרי לפחות שלוש נמצאות בשירנו. וראה גם שיר של בוקר שורה 35 בהערה. ואם נתרגם "חדשות" הרי המשפט חסר נשוא הוא לכאורה. ולגופו של עניין, - הרי הפועל חדה מצוי דווקא בצירוף עם רוחין ונפשין (כך למשל בשירו המפורסם של ר"י נג'ארה "יה ריבון" - "יחדון רוחין ונפשין", ווכיו"ב בס' הזוהר). לעניין רעיון החדווה בשבת ר' הערה לשורה 3 של ההכרזה שלפני השיר ובבית הבא. מאידך אמנם מצוי לרוב בס' הזוהר רעיון הנשמה והרוח החדשים שזוכה בהם האדם ביום השבת (ר' שורה 29), ו"פנים חדשות" ראה שבת קיב ע"ב, ועוד.

שמחה גדולה תבוא	ח דו סג' ייתי	21
בכפל כפליים	ועל תדה תרתי	22
אור לה יגיע	נהורא לה ימטי	23
וברכות הרבות	וברכן דנפישין	24
	בכ"י וכן בכמה דפוסים מאוחרים במקום ייתי - יסגי, והוא מנוגד למליצה ולחריזה הפנימית. נ"א - ירתי (ירתיך), כלומר - יורשים.	21
	ימטי - פועל יוצא שנושאו בעלה של השכינה, אבל אפשר לנקד גם ימטי (יוד חרוקה). ומצאתי אף את הנוסח: דמתיך.	23
	ברוב כתבי היד - וברכאין.	24
קרבו שושבינים	ק ריבו שושבינין	25
הכינו קשוטים לכלה	עבידו תקונין	26
להרבות במיני מזונות	לאפשה זינין	27
ודגים עם עופות	ונונין עם רחשין	28
	תלמידי החכמים הם שושביני הכלה (השכינה).	25

תקונין – הם ההכנות לכבוד שבת.	26
ניקוד המילה זינין מתברר בשיר מתוך המשקל.	27
הדגים הם סמל הפיריון ומנהג אכילתם בערב שבת קשור לדעה המקובלת מן הגמרא שעונתם של ת"ח בערבי שבתות. אפשר שגם "רחשין" מכוון לדגים. שכן תרגום אונקלוס על בראשית א, כ: "ואמר יי ירחשון מיא רחש נפשא חיתא ועופא דפרח על ארעא על אפי רקיעא דשמיא".	28

לרכוש נשמות	לְ מַעַבְדַּנְשָׁמַתִּין	29
ורוחות חדשות	וְרוּחֵין סְדָתִין	30
בשלושים ושתים	בְּתַרְתֵּי וּתְלַתִּין	31
ובשלושה שריגים	וּבְתַלְתָּא שְׁבַרְשִׁין	32

29 כאן מפורש רעיון הנשמה היתירה, שמקבלים בני האדם ביום השבת רעיון זה שכיח מאד בס' הזוהר (ר' למשל ח"ב קלה ע"ב – הוא הקטע שנוהגים חסידים לאמרו בערב שבת לפני תפילת ערבית – "וכולן מתעטרין בנשמתין חדתין"; וכן דף קלו ע"א, שם נזכרות גם הרוחות החדשות). עניין זה מקורו בגמרא – ביצה טז ע"א: "א"ר שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר (שמות לא יז) שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש".

31 אלה ל"ב נתיבות פליאות חכמה (מקורם הספרותי הוא בס' יצירה), שהם מקור הנשמה היתירה. ר' הקדמת תיקוני זוהר (ורשא 1866 דף יג ע"א) "... .. לב נתיבות ואיהי שבת, והיא שכינתא עלאה [בינה] דאיהי תורת חכם, ובה לב מבין, ואיהי נשמה יתירה בשבת [המלה לב רומזת גם ל"ב נתיבות החכמה]". משם יורדת הנשמה דרך שלושת העמודים המהווים את בנין הספירות (חסד, דין ורחמים) – והן שלושת השריגים. וראה ההערות להלן.

32 שלושה שריגים שבבראשית מ' י, תרגום אונקלוס – תלתא שבשין. (שבשין – נ"א – שבילין).

31-32 שלושים ושתים ועוד שלושת השריגים ביחד ל"ה והם רומזים ל"ה המלים שבקידוש (עיין שורה 55). ור' זוהר חב רז ע"ב: "קדושה דמעלי שבתא דא איהי קדושה דשבת בראשית. דהא אתקדש מתלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין. ובעינן לאדכרה על האי קדושה כללא דעובדא דבראשית ונייחא ברזא דתלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דאתכלילת בהו רזא דסהדותא דעובדא דבראשית דהיינו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם וגו' ויכל אלהים דאית בסהדותא דא תלתין וחמש תיבין תלתין ותרין שבילין ותלת דרגין דתפוחין קדישין. תלת דרגין דאינון שביעי שביעי [שלוש פעמים נזכרת המלה שביעי ב"ויכולו"] אית ביה רזא לעלמא

עלאה ורזא דעלמא תתאה ורזא דכל מהימנותא. תלת זמנין אלהים. חד עלמא תתאה וחד פחד יצחק וחד עלמא קדישא קדש קודשין". מתוך כך אפשר אולי לייחס את שלושת השריגים לספירות מלכות, גבורה ובינה. ולענין זה עיין גם הפיסקה מ"כוונות האר"י" המובאת בהערתי לשורה 55.

וכתרים שבעים לה	33	ו עטרין שבעין לה
ומלך העליון	34	ומלכא דלעלא
שיתעטר הכל	35	דיתעטר פלא
בקדוש קדושים	36	בקדיש קדישין

33 בד"ר – עלה במלה אחת ונראה שהצטרף מ-ע לה. בשאר הנוסחאות – ועטורין שבעים לה, ומצוי אף הנסח – ועטורין די לה, ואף – ועטורין די לה שלה. ולא גרסתי כך מפני המשקל ובמקורו בזוהר (ראה להלן) כתוב "עטורין", בלא ו' וכך נראה לי עיקר. ענין שבעים עטורי הכלה מקורו בזוהר ח"ב דף רה ע"א: "נקודה תתאה (היא השכינה) נהרא לסלקא לעילא (בשבת) בשפירו דעטורין שבעין חולקין יתיר וסבא דסבין אתער". ושבעים העיטורים כנגד שבעים מלות הקידוש, וראה שורה 55 ובהערה שם.

35-36 קדיש קדישין – כך בשער הכוונות; ובד"ר קודש קדישין, ואינו תואם את המשקל (אלא אם כן ננקד "קדשים" בשני קמצים כבעברית) ובכ"י אף – מקודש קודשין. הכוונה לכתר עליון (הוא סבא דסבין), אבל אפשר גם כן שהיא הבינה (והשווה להלן שורה 55 "בשבעין עטורין דעל גבי חמשיין" - והם חמישים שערי בינה. ואמנם נקראת ספירה זו בס' הזוהר קודש קדשים). (ואולי הכונה ב"חמשיין" לחמישים הברכות שנתברכו בהן האבות לפי חז"ל, הרמוזות במלת "כל" שבתורה. ושמה גם הביטוי "דיתעטר כלא" דכאן רומז לכך. וכך לפי קצת מפרשים.)

חקוקים ונעלמים	37	ר שימין וסתמין
בתוכה כל עולמות	38	בגונה פל עלמין
אבל עתיק יומין	39	ברם עתיק יומין
הלא יבטוש בטוש	40	הללא בטיש בטישין

כל העולמות התחתונים מצויים בשכינה ונכללים בה בכוח, וחוקקים בה באופן רוחני (כך משמעות הביטויים רשים וסתים בס' הזוהר).	37
בגוה – בשער הכוונות: בגו; ומצוי גם הנוסח: בשוה (תיקוני שבת קראקא). ובכמה כ"י חסרה המלה.	38
ברם – בד"ר: דבה; וכך ברוב כ"י.	39
העולמות הגנוזים בשכינה יוצאים מן הכוח אל הפועל על-ידי בטישותיו של הפרצוף העליון הנקרא עתיק יומין (לפי דניאל ו ט). הפועל בטש (בעט) בא בלשון הזוהר בקשר לתהליך האצילות; דרגה גבוהה בסולם האצילות בוטשת בנמוכה ממנה ובכך גורמת לזו להוציא אל הפועל מה שגנוז בה בכוח, וכך נאצלת עוד דרגה אחת. כגון ח"א דף טו ע"א: "זהר סתימא דסתימין [הוא בוצינא דקרדינותא] בטש אורא דיליה [הוא כתר עליון] ואנהיר בהאי נקודה [חכמה] וכדין אתפשט האי ראשית [חכמה] ועביד ליה היכלא ליקריה ולתושבחתיה [היא ספירות בינה]". הנוסח בשיש במקום בטיש (כמה כ"י) מן הסתם שיבוש הוא.	40

יהי רצון מלפניו	יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנָיו	41
שתשרה על עמו	שֶׁתִּשְׂרֶה עַל עַמָּהּ	42
המתענג לשמו	דִּיתַעֲנַג לְשִׁמּוֹ	43
במיני מתיקה ודבש	בְּמִינֵי מִתִּיקָה וְדַבְּשׁוֹן	44

מלפני עתיק יומין.	41
תשרי – השכינה; נוסח אחר נפוץ: ישרי.	42
דיתענג – בד"ר ואף בכ"י – דיתענג.	43
הוא המנהג לאכול דברי מתיקה בשבת. וסרוג פירשו על דברי התורה המתוקים כדבש.	44

אערוך בדרום	אֶעְרוֹךְ לְדָרוֹמָא	45
מנורה הנעלמה	מְנֻרְתָּא דְסִתְיָמָא	46
ושלחן עם נהמא	וְשִׁלְחָן עִם נִהְמָא	47
בצפון אדשין	בְּצַפּוֹנָא אֲדָשִׁין	48

45 אסדר – בשער הכוונות: אשוי (וכן גם בכ"י של הרב זלוטניק, נרות שבת כרך ד).

45-48 בבית המקדש עומדת היתה המנורה בדרום והשולחן עם לחם הפנים בצד צפון. וכך נהגו גם המקובלים בבתיהם בלילי שבתות כמוזכר ב"סדר של שבת" שבהנהגות האר"י וזאת לפי הוראת הזוהר (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י עמ' 340): "אנחנו משימים השלחן בע"ש לצד צפון ומנורה לצד דרום כמאמרם ז"ל שלחן בצפון וגו' (יומא כא ע"ב, מנחות פו ע"ב, בבא בתרא כה ע"ב)". ואכן דברי חז"ל בהקשר זה הם מן הטעמים החשובים למנהגם של המקובלים. בבא בתרא כה ע"ב: "א"ר יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום". המקובלים ראו א"כ במנהגם זה סגולה לחכמה ועושר; וכן מצאו בכך כדרכם סמליות קבלית: לפי דעה אחת שבתיקוני זוהר המנורה היא חכמה והיא משפיעה במלכות דרך ספירת החסד הנקראת דרום, ובשעה שמושפעת ממנה נקראת גם המלכות מנורה, והשלחן היא המלכות בשעה שמתגלית בה הבינה המשפיעה דרך גבורה (צפון). הקדמת תיקוני זוהר (הוצאת ורשה 1866 דף יג): "מנרתא דא רישא... ומנרתא לימינא ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים בגין דתמן מוחא ברישא. וחכמה במוחא שריא וביה נהיר מנרתא בגין דאיהו משחא דאתמר ביה שלחן בצפון, ודא שכינתא תתאה איהי מנרתא כד נטלא מימינא ושריא עליה חכמה ואתמר בה הרוצה להחכים ידרים; וכד נטלא משמאלא דאיהי גבורה אתמר בה הרוצה להעשיר יצפין ושריא עליה בינה דאתמר בה ברכת ה' היא תעשיר". ענין זה מצוי בזוהר וגם כהוראת מנהג. אבל בקטע זה הסימבוליקה הקבלית שונה במקצת. המנורה היא ספירת בינה שחכמה כלולה בה, והשולחן היא המלכות שהרי עיקרה הוא דין (תיקוני זוהר תיקון כד, בהוצאה הנ"ל דף סח ע"א): "וצריך אתתא לאתקנא שרגא בליל שבת לימינא ואתחשיב לה כאילו תיקנה מנרתא בדרום ופתורא בצפון. ואנון שכינתא עלאה (בינה) ושכינתא תתאה. שכינתא עלאה מנרתא... בגין דחכמה תמן... פתורא אית לתקנא לה לגבי צפון ופתורא איהי שכינתא תתאה... ובביתא דלא אנון מתקנין אלין תיקונים בליל שבת אושפיזין אמרין לאו איהי דא דירה דישראל...". ור' זוהר ח"א דף ב ע"ב בהשמטות, דף כו ע"ב, וכן ר' אגרת הקודש המיוחסת לרמב"ן.

46 סתימא – הביטוי רומז לסמליות הקבלית של המנורה.

ביין תוך כוס	חַמְרָא גוֹ כָסָא	49
ואגודות הדס	וּמַדְנֵי אָסָא	50
לארוס וארוסה	לְאָרוּס וְאָרוּסָא	51
לחזק חלשים	לְאַתְקַפָּא חֲלָשִׁין	52

47-48 ושלחן עם נהמא בצפונא אדשין כך ברוב כ"י – בד"ר: ובפתורא נהמא בצפונא אדשין. ויש לפתרו מלשון (איוב לו טז): "ונחת שלחנך מלא דשן" כך מציע גם סרוג). ואחרים גורסים – ארשין – כמו ארשים – ארשום ואקבע; וכך פירש סרוג ותרגם ג. שלום. ומצוי מאוד הנוסח: ארשים. או: ארשים וארשין, ופירש בן מנחם ארשין = אשרין = אשרה. ואצל וינר וכן אצל אשר בן ישראל – מיטה (ארשין = ערסא!).

49 הוא יין הקידוש.

50-52 מסופר בגמרא (שבת לג ע"ב) על רשב"י ואלעזר בנו שראו בערב שבת "ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא [פרש"י: חבילות של הדס להריח בשבת] ורהיט בין השמשות. אמרו ליה: הני למה לך? אמר להו: לכבוד שבת. – ותסגי לך בחד? – חד כנגד זכור וחד כנגד שמור". בעשרת הדברות שבס' שמות כתוב: זכור את יום השבת, ובדברים – שמור. המקובלים פירשו תמיד: זכור – זעיר אנפין (שהרי הוא זכר, ובו קשורות מצוות עשה, והרי "זכור את יום השבת" נחשב בעיני חז"ל מצוה עשה – "זכרהו על היין") ושמור היא השכינה – מצות ל"ת (ר' ספר הבהיר סימן קפ-קפב וכן פירוש רמב"ן לשמות כ ח). א"כ הרי שתי חבילות ההדס הן כנגד "הארוס והארוסה" – קב"ה ושכינתיה; והרי גם לפני הכלה היו מרקדים עם אגודות הדס! (כתובות יז ע"א). ע"י אגודות ההדס מושכים המקובלים שפע מלמעלה ומחזקים שני פרצופים אלה שהיו חלשים יחסית בימות החול, וכן מתחזקים גם ישראל (וזה – להתקפה חלשין). ובאמת מנהג האר"י היה לקחת אגודות של הדסים בשבת, ונוספה לו גם כוונה אחרת על מה שפירשנו, כמבואר להלן (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, סדר של שבת, עמ' 340): "ואח"כ יש לנו מזמנים תרי מדאני אסא, ... ולוקח בעל הבית א' מימנו וא' לשמאלו של ימין כנגד זכור ושל שמאל כנגד שמור. ואומר הפיוט... אזמר בשבחין וכו', ומקיף השלחן.. אח"כ מתירים אותם האגודות ומסירין מתוכם המשולש... ויאמר: הא תלת אבהן דאינון בקישורא חדא ביסוד חי עלמין".

52 כך בשער הכוונות ובכ"י ירושלים 330, ואפשר גם לנקד את האלף בחזיריק, ואז יהיה תרגומו: להתחזק. בד"ר הנוסח הוא "להתקפה", אך אלף במקום הא כסימן לבנין הגורם נוהג בזוהר וברוב ניבי הארמית.

נכתירם בכתרים	עבד לון פתרין	53
במלים נכבדות	במלין יקירין	54
בשבעים עטורים	בשבועין עטורין	55
שעל גבי חמישים	דעל גבי חמישין	56

53 לון – בד"ר להו...

54-55 אלה הם דברי תורה, וביתר דיוק הם מילות הקידוש של ערב שבת שחישבו המקובלים ומצאו במספרם שבעים – ל"ה של ויכלו וגו', ול"ה של הקידוש וזאת כנגד יין (בגמטריה שבעים), וראה ענין זה בתקוני זוהר תחילת תקון כד. ועי"ז תתעטר הכלה בשבעים עיטוריה. ר' ההערה לשורה 31-32. וכן לשורה 33. המשך הפסקה מן הזוהר המובאת שם (בשורה 31, 32) כך היא: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו וכו' האי קדושא איהו בחד מתקלא לקבל סהדותא דמהימנותא ואינון תלתין וחמש תיבין אחרנין כמה דאית בויכלו. כלא סלקין לשבעין תיבין לאתעטרא בהו שבת דמעלי שבתא". שבת דמעלי שבתא היא השכינה ושבעים מלות הקידוש הן שבעים עיטוריה. ובס' כוונות האר"י (ונציה ש"פ) דף ג ע"א: "ידוע כי יש בויכלו וברכת קדוש ע' תיבין ועם יח' דיום הששי [יום הששי ר"ת יה = 15] פה כמנין כוס [כוונתו כנראה עם הכולל] הם ה גבורות כנודע, וזולת זה תכוון ל-ל"ה תיבין שהם בויכלו לבדו שהם כנגד יניקת המלכות עתה מן המוחין קדושין והם לב נתיבות וג אלהים... ולזה כי בנו בחרת ואותנו קדשת הוא טעות גדול ולא שייך ביום שבת כי בנו בחרת אלא ביום טוב" [בחירת ישראל שייכת רק ליום טוב, שהתאריך שלו נקבע על ישראל המקדשים את החודש].

56 הם חמישים שערי בינה (על אפשרות פירוש אחרת ר' שורה 35 בהערה).

שְׁכִינָה תַתְעַטֵּר	שְׁכִינָה תַתְעַטֵּר	57
בִּשְׁשׁ הַלְחָם לְכָל צֶדֶק	בְּשֵׁית נְהִימִי לְסֵטֵר	58
בְּוִימֵי תַתְקַשֵּׁר	בְּוִימֵי תַתְקַשֵּׁר	59
וּזְיִנִים הַנְּכַנְסִים	וּזְיִנִים דְּכְנִישֵׁין	60

57-60 בית זה חסר בד"ר ובדפוסים אחרים הוא בא לאחר הבית שאחריו. ואמנם מיותר הוא גם מצד האקרוסטיכון. ר. מרגליות (קרית ספר יז) מציע להעבירו לסוף השיר ואז יהיה האקרוסטיכון: אני יצחק לוריא בן שלמה אש(כנזי). אבל מקומו של הבית הוא כאן לפי כל הנוסחאות ונוסף על כך פתרון זה אפשרי הוא רק בשעה שגורסים בתחילת הבית האחרון א', אבל אם נגרוס ל' (כמו כאן) יצטרפו אולי האותיות העודפות ש' ל' לתחילת השם שלמה. דבר זה יש בו אולי כדי לסייע לעדות שלפיה: "זה הבית [כלומר הבית הבא, שביתין ושביקין] כתב הרב ראשונה ואחר כך כתב שכינתיה תתעטר הנ"ל ומחק בית זה". עדות זו מופיעה בתוך סוגריים לפני פירוש הבית דלהלן ("שביתין") בפירושו של ר' ישראל סרוג, נעים זמירות ישראל, בתוך חבל נביאים, ווארשא תרמ"ג. אך בדפוס הראשון של הפירוש (לבוב תקנ"ד) אין הערה זו מצויה. בנוסח הפירוש הנדפס בכרך אחד עם שער הייחודים וספר צדיק יסוד עולם, לבוב תרט"ו, משולבת ההערה (בתוך סוגריים) באמצע דברי הפירוש על הבית הבא ("שביתין"), בנוסח דלהלן: "זה הבית

נכתוב [!] ראשון' ואח"כ כתב האריז"ל שכינתיה תתעטר למתק הבית". אם לקבל עדות זו, אולי עשה כן האר"י גם בנוגע לבית האחרון ואז הנוסח בד"ר הוא מהדורא קמא. אפשר גם להזכיר כאן את דברי הרב זלוטניק (נרות שבת כרך ד) המעיד גם הוא שיש להשמיט דוקא את הבית "שביתין ושביקין", ומספר הוא ששמע בצעירותו טעם לדבר: במלה שביתין רמוז השם שבתי צבי... שכינתא: נ"א שכינתיה, ראה לעיל בהערה זו.

58

כך לפי הסדר שבמשכן. ככתוב (ויקרא כד ה-ח): "ולקחת סלת ואפית אותה שתים עשרה חלות... ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השלחן הטהור לפני ה'. ... ביום השבת ביום השבת יערכנו הכהן". ואכן כך נוהגים היו המקובלים לבצוע בשבת על שתים עשרה חלות. על ארבע בכל סעודה משלוש הסעודות – שתים עליונות ושתיים תחתונות כנגד זכור ושמור (ור' ע"כ בשיר של בוקר). ובערב שבת ערכו את כולן על השלחן שש לכל צד מסודרות בצורה קבועה ומסויימת. ומקור הדבר בספר הזוהר (ח"ג דף רמה ע"א, רעיא מהימנא): "זה השלחן אשר לפני ה' (יחזקאל מא כב) ז"ה יב אנפין. ואוף הכי מאן דאית ליה בעי לתקנא ולסדרא על פתוריה ארבע ככרות בכל סעודתא דשבת, לתלת סעודתי תריסר אנפין. ואי תימא לאו אינון אלא שית מדאורייתא משום לחם משנה, אלא לא ניכול למדכר ו' בלא חבריה ו'. שית מלעילא לתתא ושית מתתא לעילא, לקבל שית דרגין דכרסיא עלאה ושית דרגין דכרסיא תתאה, שית באתכסיא ושית באתגליא". כלומר שש כנגד שש הקצוות בעולם האצילות (זעיר אנפין), ושש כנגד ההיכלות של המלכות. והמקור הקרוב ללשון השיר הוא בתיקוני זוהר תיקון מז: "וצריך שית נהמן מהאי סטרא ושית נהמן מהאי סטרא" ובמקום זה ככרות הלחם הם אמנם כנגד אברי השכינה. ועל קיום הדבר הלכה למעשה בימי האר"י ראה מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, עמ' 330, 340, 342-3. וראה שיר של בקר שורה 13-16, ובהערות שם. לסטר – נ"א – לסדר.

59

הם ווי העמודים של המשכן. ורומזות עליהם גם שש החלות (ו = 6), ורמוז כאן גם זעיר אנפין שהוא ו' של שם הויה. בתיקוני זוהר תיקון יט (דפוס ורשה 1866 דף מ ע"א) נדרשת צורת האות ה' (שהיא השכינה) כמקושרת ומחוברת משלושה ווים שהם תפארת (עם היסוד) וחסד וגבורה (הם המהווים את עיקר פרצוף זעיר אנפין). וכך השכינה מקושרת בוויין. ובהקדמת תיקוני זוהר מצינו דרוש על צורת האות ב' שאף היא השכינה (בית המקדש של מעלה) ושם מופיע הביטוי 'קישורא' בקשר לשלושת הווים המהווים את האות ב' והמזוהים גם עם ווי העמודים (המהדורה הנ"ל דף יב ע"ב): "וביתא דא אית ליה ג' גגין. ואנון תלת עמודים דסמכין לה ואנון ו'ו', עליהו אתמר – ווי העמודים וחשוקיהם כסף (שמות כז י). תלת עמודים אליון תלת אבהן דסמכין לביתא... קשורא דתלת עמודין דאנון ווי העמודים הוא חי עלמין [יסוד] וכל אנון סלקין תלת ווין לחושבן ח"י דאיהו צדיק יסוד עולם [18 = 6 x 3]".

60

וזינין דכנישין – פירש סרוג שהם המוחין המסומלים באות ז' הנכנסים לו' שהיא זעיר אנפין (וכך זינין הם בהקבלה לוויין). ופירשו אחרים שהם המינים השונים המכונסים בבית המקדש של מעלה. ואולי פירוש זינין הוא קשוטים כבערבית.

שובתים ופוסקים	שְׁבִיטִין וְשְׁבִיטִין	61
מטמאים הדוחקים	מְסֻבֵּי דְדַחְקִין	62
כתות חבלה המצירות	חֲבִילִין דְּמַעֲיָקִין	63
וכל מיני כשפים	וְכָל זֵינֵי חֲרָשִׁין	64

61 כוחות ס"א אינם פעילים בשבת. ר' מדרש תהלים צב: "יום השבת – יום ששבתו מזיקין מן העולם". וכן ענשם של רשעים בגהינם נפסק ביום השבת כדאיתא בזוהר במקומות רבים וכן בגמרא סנהדרין סה ע"ב, פסיקתא רבתי פסקה כג.

62 דדחיקין – כך בד"ר, ובכתבי יד, וכן פירש סרוג – שדוחקים את רגלי השכינה; אבל ברוב הנוסחאות וכן בשער הכוונות – דרחיקין, כלומר הרחוקים מן הקדושה.

63 חבילין – כך נקראים בזוהר כתות של מלאכי חבלה.

64 כמעט בכל הנוסחאות: וכל זיני חבושין (או חבישין), וכן פירש סרוג ותרגם ג. שלום - אסורים וכבולים ולפי זה הבין בן מנחם: זיני = כלי זין. ובשער הכוונות – חרשין, וכך נראה טבעי יותר. ובעיקר אחר שמצינו בזוהר את הציורף – זיני חרשין; למשל (ח"ג דף קפד ע"ב): "ובזיני חרשין דקסדאל". ומלה זו קשורה תמיד לכוחות הטומאה.

לבצוע על הפת	לְ מִבְּצַע עַל רִיפְתָא	65
כזית וכביצה	כְּזֵיתָא וְכְּבִיצָא	66
נוקטת שתי יודין	תְּרִין יוּדִין נְקָטָא	67
סתומים ומפורשים	סְתִימִין וּפְרִישִׁין	68

65 מכאן עד סוף השיר הופרד ברוב הסיפורים וצורף לברכת המוציא, ולא דווקא של ערב שבת אלא בכל סעודות השבת. אבל אין ספק שהוא המשך השיר, והאקרוסטיכון יוכיח, וכן צורת השיר, משקלו, והחריזה. ובמקורות קדומים הוא בא בשלימותו.

68 החכמה סתומה ונעלמה והמלכות לעומתה גלויה ומפורשת.

שמן זית זך	מִן שֶׁחַ זֵיתָא דְּזָכָיָא	69
------------	-----------------------------	----

שטוחנות ריחיים	דְּטָחֲנִין רִיחָא	70
ומושכים נחלים	וְנִגְדִין נַחְלָא	71
בתוכה בלחישא	בְּגוּה בְּלַחֲשִׁין	72
	הוא השפע האלהי.	69
	הן הספירות נצח והוד.	70
	הן שש הספירות שמעל לשכינה. עליהן נדרש בספרות הקבלה (ס' הבהיר קעח) הפסוק (קהלת א ז): "כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא". והים הוא השכינה. ונגדין – בשער הכוונות דנגדין.	71
הלא נאמר רזים	הָ לָא נִימָא רְזִין	73
ודברים הגנוזים	וּמְלִין דְּגְנִיזִין	74
שאינם נראים	דְּלִיתְהוֹן מְתַחְזִין	75
טמירים וכבושים	טְמִירִין וְכְבוּשִׁין	76
	הם סודות התורה.	73
	מתחזין – נ"א מפחזין.	75
	כבישין – במלה זו יש לדעתי רמז לדרש המפורסם של חז"ל הקשור לענייני תורת הסוד: "כבשים ללבושך (משלי כז כו) דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך" (חגיגה יג ע"א).	76
לעטר כלה	לְ אַעְטְרָה כְּלָה	77
בסודות של מעלה	בְּרִזִין דְּלַעְלָא	78
בתוך הלולה זו	בְּגוּ הַאי הַלּוּלָה	79
של מלאכים קדושים	דְּעִירִין קְדִישִׁין	80

- 77 לאעטרה – כך ברוב כתבי היד. ובדרך כלל נדפס איעטרת (ואינו מתאים למשקל), ובשער הכוונות: "אעטר ית כלה", ואינו נראה שהרי בית זה קשור לקודם ושינוי הנושא נראה בלתי טבעי. ונ"א לעטר ית. דברי התורה ע"ד הסוד הם המעטרים את השכינה. בענין עיטור השכינה בשבת ר' זוהר חב דף רד ע"ב, ור' גם בשיר של בוקר. ובענין האקרוסטיכון ראה שורה 57 בהערה.
- 79 האי הלולה – כך נקרא יום השבת בס' הזוהר; למשל ח"ג צד ע"ב: "למלכא דעביד הלולא לבריה יחידיה", "ההוא יומא הלולא דמלכא במטרוניתא". ומשמעותה המקורית של מלה זו (בגמרא) – חתונה.
- 80 עירין קדישין – הם המלאכים לפי דניאל ד י. אולי הכוונה למלאכים המלווים את האדם לביתו בשבת לפי הגמרא (שבת קיט ע"ב). ואולי הם הקב"ה ושכינתיה שהם המלך והמטרוניתא (ר' ההערה הקודמת).

לאחר השיר נהגו המקובלים לומר דבר נוסח זה (נדפס ברוב הסידורים, ונראה שאינו משל האר"י):

ויהא רענא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא דיתמשך טלא עלאה מגה למליא רישה דזעיר אנפין ולהטיל בחקל תפוחין קדישין בנהירו דאנפין ברעו ובחזותא דכלא. ויתמשך מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכלא רעותא ורחמי חנא וחסדא בנהירו עלאה ברעותא וחסדא עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלויים אלי ועל כל בני ישראל עמה, ויפרקנו מכל עקתין בישין דניתון לעלמא. ויזמין ויתיהב לנא מזונא ופרנסתא טבתא ממזלא דכל מזוני בה תליא. וישזבנו מעינא בישא ומתרבא דמלאך המות ומדינה של גיהנם, וייתי לנא ולכל נפשתנא חנא וחסדא וחי אריכי ומזוני ויחי ורחמי מן קדמה. אמן כן יהי רצון, אמן ואמן.

תרגום:

ויהי רצון מלפני העתיק קדוש-כל-קדושים טמיר-כל-טמירים הסתום והנעלם מכל, שיתמשך טל עליון ממנו למלא ראשו של קצר אפיים ולהטיל בשדה תפוחים קדושים במאור פנים ברצון ובחזות הכל. וימשך מלפני העתיק קדוש-כל-קדושים טמיר-כל-טמירים הסתום והנעלם מכל, רצון ורחמים חן וחסד באור עליון ברצון וחדוה עלי ועל כל בני ביתי ועל כל הנלויים אלי ועל כל בני ישראל עמו, ויגאלנו מכל צרות רעות הבאות לעולם. ויזמין, וייתן לנו מזון ופרנסה טובה מן המזל שבו כל המזונות תלויים, ויצילנו מעין הרע ומחרבו של מלאך-המות ומדינה של גיהנם, ויבוא לנו ולכל נפשותינו חן וחסד וחיים ארוכים ומזונות ברוחה ורחמים מלפניו. אמן כן יהי רצון. אמן ואמן.

זמר לסעודה שנייה

אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התְּקִינּוּ סְעוּדָתָא
דְּמַהֲיִמְנוּתָא וְשְׁלִימְתָא	הַאמוּנָה הַשְּׁלִימָה
חֲדוּתָא דְּמִלְפָּא קְדִישָׁא.	חֲדוּת הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ.
אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמִלְפָּא.	התְּקִינּוּ סְעוּדָת הַמֶּלֶךְ.
דָּא הִיא סְעוּדָתָא	זו הִיא סְעוּדָתָא
דְּעֵתִיקָא קְדִישָׁא.	הַעֲתִיק הַקְּדוֹשׁ.
וְזַעִיר אֲנָפִין	וְקָצֵר אֲפִיִּים
וְחֶקֶל תְּפִיחִין קְדִישִׁין	וְשֹׁדֵה תְּפִיחִים קְדוּשִׁים
אַתְּנוּ לְסַעְדָּה בְּהֵדָה.	בְּאֵים לְסַעוּד אֲצִלוּ.

משקלו של השיר כמשקל הקודם V - - - - וחריזתו שא בסופי הבתים נוסף לחריזה הפנימית. וחתום בראשי הבתים: אני יצחק לוריא.

1	א	סִדְר לְסְעוּדָתָא	אֲעֲרוּךְ הַסְעוּדָה
2		בְּצַפְרָא דְּשַׁבְּתָא	בְּבוֹקֵר הַשַּׁבָּת
3		וְאַזְמִין בְּהַ קְשִׁתָּא	וְאַזְמִין בְּהַ עֵתָה
4		עֵתִיקָא קְדִישָׁא	אֵת הַעֲתִיק הַקְּדוֹשׁ

- 1-2 כך בשער הכוונות. ובד"ר אסדר סעודתא צפר דשבתא, ובכ"י אסדר סעודתא, ובכ"י של הרב זלוטניק אסדר סעודתא לצפרא דשבתא, בחרתי בנוסח ההולם ביותר את המשקל.
3 ואזמין – בקצת נוסחאות – ואזמן.
4 עתיקא – הניקוד למרות הדקדוק מפני המשקל. וכך גם בשורה 48. ובשיר המנחה שורה 26.

אורו ישרה בה	הַ הַרְהַ יִשְׂרָי בַה	5
בקידוש הגדול	בְּקִדּוּשָׁא רַבָּה	6
ומן היין הטוב	וּמִחֲמַרְא טָבָא	7
שתשמח בו הנפש	דְּבַה תְּחַדִּי נַפְשָׁא	8

6 קדוּשָׁא רַבָּה – כַּךְ נִקְרָא כִּבְר בְּפִי הַרְאִשׁוֹנִים הַקִּידוּשׁ שֶׁל בּוֹקֵר מִפְּנֵי שֶׁעִיקְרוֹ בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן, וְקִידוּשׁ כֹּזֶה נִקְרָא קִדּוּשָׁא רַבָּה לְפִי הַגְּמָרָא (פְּסָחִים קו ע"א). וְכִבְר נִתֵּן הַרְמַב"ן טַעַם ע"ד הַקְּבֵלָה לַכֶּךְ שְׁדוּוּקָא קִידוּשׁ הַבּוֹקֵר נִקְרָא כַּךְ (וְהָרִי מִצּוֹת קִידוּשׁ הַיּוֹם הוּא דוּוּקָא בְּעַרְב) וְזֹאת כִּיּוּן שִׁיּוּם הַשַּׁבָּת הוּא כְּנֶגֶד סְפִירָה גְבוּהָה יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר לַיַּל הַשַּׁבָּת (עֵינֵי פִירוּשׁ רַמְב"ן לְשִׁמּוֹת כ ח).

7 וּמַחְמַרָא טַבָּא – כַּךְ בְּד"ר. בְּמַהְדּוֹרוֹת אַחֲרוֹת – וּבְחַמְרָא, וְאֵינּוּ מֵתַאִים לְמַשְׁקֵל. לְפִי פִירוּשׁ סְרוּג מְרַמֶּזֶת הַמְּלָה טַבָּא לַכֶּךְ שִׁיּוּן זֶה הוּא מִצַּד הַחֲסָדִים, שֶׁהָרִי בְּדֶרֶךְ כִּלְלֵי יֵין עִיקְרוֹ דִּין.

ישלח לנו את יופיו	יְשַׁלַּח לָנוּ שְׂפָרָה	9
ונחזה בכבודו	וְנַחְזִי בִּיקְרָה	10
ויראנו סודו	וְיַחְזִי לָנוּ סִתְרָה	11
הנאמר בלחשיה	דְּמַתְמַר בְּלַחֲשִׁיָּה	12

9 שְׂפָרָה – פִּירֵשׁ סְרוּג – שׁוֹפְרוֹ; כְּלוּמֵר שׁוֹפְרוֹ שֶׁל מְשִׁיחַ שְׁמִקּוּרוֹ בְּסִפְרֵי הַחִירוֹת – בֵּינָהּ. וּפִירֵשׁ ר' יַעֲקֹב הַלּוּי שֶׁהוּא רֵיחַ טוֹב הַמְּשַׁתְּלַח בְּתַבְשִׁיל בְּיוֹם הַשַּׁבָּת לְפִי חוֹז"ל (שַׁבָּת דף קִיט ע"א).

11 וַיַּחְזִי – כַּךְ בְּרֹב כְּתָבֵי הַיָּד, וּמִצּוֹי אֵף וַיַּחְזִי לָנוּ סִתְרָה, אֲבָל וַיַּחְזִי עַדִּיף מִצַּד הַמְּלִיצָה שֶׁלֹּא לַחְזוֹר פְּעַמִּים עַל אוֹתוֹ פּוֹעֵל. וְלִפִּי כ"י שֶׁל הַרְבַּ זְלוּטְנִיק (וְעוֹד) – וַיִּגְלֶה לָנוּ סִתְרֵי.

12 דְּמַתְמַר – כַּךְ בְּרֹב כְּתָבֵי-הַיָּד, וּבְדַפּוּסִים – דְּאִתְמַר דְּאִתְאֵמַר. בְּד"ר – דְּמִימַר; וְלִפִּי בֵּן מִנְחָם יֵשׁ גּוֹרְסִין – דְּאִמַר; וְנ"א בְּכ"י – דְּאִתְאַן. בְּלַחֲשִׁיָּה – תּוֹרַת הַסּוּד נִמְסַרְתָּ מִפָּה לְפָה בְּלַחֲשִׁיָּה, כְּפִי שְׁמִצִּינוּ בְּב"ר פְּרָשָׁה ג ס' ד': "ר' שְׁמַעוֹן בֵּן יְהוֹצֶדֶק שָׁאֵל לְר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן... מֵהֵיכָן נִבְרָאת הָאוֹרָה. א"ל מִלְּמַד שְׁנַתְעַטֵּף בַּה הַקַּב"ה... אָמְרָה לּוּ בְּלַחֲשִׁיָּה. א"ל מִקְרָא מֵלֹא הוּא... וְאֵת אִמְרַת לִי בְּלַחֲשִׁיָּה אִתְמַהָּ. א"ל כֶּשֶׁם שֶׁשְׁמַעְתִּיהָ בְּלַחֲשִׁיָּה כַּךְ אִמְרַתִּיהָ בְּלַחֲשִׁיָּה".

ישלח לנו הטעמים	יְגַלִּי לָנוּ טַעְמֵי	13
-----------------	------------------------	----

שבשתים עשרה חלות	דְּבַתְרִיסַר נְהִמִי	14
שהינם אות בשמו	דְּאֵנֹן אֶת בְּשֵׁמָה	15
כפולה וקלושה	כְּפִילָה וְקִלְיָשָׁא	16

13 טעמי – בשער הכוונות טעמיה. ורמז כאן למה שאמר הרמב"ם במורה נבוכים ח"ג פרק מה: "אבל השלחן והיות עליו הלחם תמיד, לא אדע בו סבה" (עמד על כך טוביה וכסלר בספרו "צפונות במסורת ישראל").

14 דבתריסר נהמי – ר' שיר של ערב, שורה 58.

15 את בשמיה – היא אות ו' שבשם הויה. ופירש סרוג שהיא יסוד של אדם קדמון.

16 כפילה – אות ו ערכה 6, וכפולה הרי היא 12 כנגד תריסר נהמי. ופירש סרוג שהו' (יסוד דא"ק) נבקעת לשניים ע"י האור הגדול והופכת כפולה. ובשער הכוונות הנוסח קפילא. קלישא – האור ו היא הדקה שבכל האותיות, ודבר זה מרמז על מעמדה הנעלם באלוהות. ופרשו: קלישה – פשוטה, כלומר בלתי מוכפלת (בניגוד לכפילה). והיא בחינתה השניה של הו' ורומזת הן לסוד שנים עשר צירופים של שם הויה שהם תריסר חלות והן לסוד שש קצוות שהם כנגד שש הלחם שבצד אחד. ולדעת אחרים קלישה היא יעקב הקטן שבאבות שיצאו ממנו שנים עשר שבטים. ור' סדר של שבת שבהנהגות האר"י (מ. בניהו, ספר תולדות האר"י, עמ' 340): "מתקנין השלחן מע"ש בשנים עשר ככרות כנגד ו"ו של שם הויה, היינו משם בן שהיא כפולה כזה – ו"ו, והיינו יב". (שם בן – הוא שם הויה במילוי ההין, כזה: יוד הו הו הו הו הו - בגימטריה 52 = בן. והיא צורת המילוי היחידה שבה האות ו' נכתבת וו, ולא ואו, ויו).

צרור של מעלה	צָרֹרָא דְלַעֲלֵא	17
שבו חיי הכל	דְּבָה חַיֵי כֹלָא	18
ויתרבה החיל	וְיִתְרַבֵי חֵילָא	19
ותעלה עד הראש	וְתַסַק עַד רִישָׁא	20

17 צרורא דלעילא – הוא צרור החיים (שמואל א, כה כט), והמקובלים זיהו אותו עם הספירות בינה, תפארת ומלכות (ר' רמ"ק פרדס רימונים שער ערכי הכינויים ערך זה). לפי סרוג הכוונה כאן ליסוד (הקשור בתפארת) של עתיקא קדישא שמשם מקור השפע לפרצופים התחתונים. ואולי הכוונה כאן למלכות שהיא כפי הנראה הנושא של "ותסק עד רישא".

19 ויתרבי – כך בשער הכוונות; ובדרך כלל הנוסח – דיתרבי. ומלה זו מעוררת אסוציאציות של שמן (המסמל באופן קבוע את השפע האלוהי) שכן תרגום של שמן המשחה הוא משח רבו (ור' שורה 37). חילא – הוא השפע האלוהי.

20 לפי סרוג נושא המשפט היא השכינה; והיא, בעזרת השפע מעתיקא קדישא, גדילה ביום השבת והופכת להיות בקומה שווה לקומתו של זעיר אנפין. וזה עד רישא כלומר ראשו של זעיר אנפין. נ"א – ויסק. ובכתבי יד – ותסיק על רישא.

שמחו קוצרי שדה	21	ת	דו חצדי חקלא
בדיבור ובקול	22		בדיבור ובקלא
ומללו מלה	23		ומללו מלה
מתוקה כדבש	24		מתיקא כדבשא

21 חצדי חקלא – בשער הכוונות ובכ"י – מחצדי (וכך הוא לשון הזוהר, ושינהו האר"י מפני המשקל). והם תלמידי חכמים (המקובלים) אשר עובדים את השדה (היא השכינה – חקל תפוחין קדישין) ומנקים אותה מקוצים ועשבים שוטים (כוחות סטרא אחרא), או, לפי פירוש אחר, קוצרים ומורידים ממנה נשמות. ויש כאן רמז ל"שמחת בקציר" (ישעיהו ט ב).

22 אלה הם דברי תורה שמרחיב עליהם את הדיבור בבתיים הבאים. הדיבור לפי דעת המקובלים הוא כנגד השכינה והקול כנגד ספירת התפארת.

23 ומללו – נוסח נפוץ בכ"י – ומלולא.

24 מתיקה – כך בד"ר (וההמשך בדובשא ונראה טעות דפוס); ובשאר המהדורות הנדפסות – במתיקה וקשה מצד הלשון והמשקל. מלה מתוקה כדבש הוא כינוי לדרוש בתורת הסוד, כפי שדרשו חז"ל את הפסוק (שיה"ש ד יא) "דבש וחלב תחת לשונך" (חגיגה יג ע"א). ובשער הכוונות כתוב במקום "מתיקה כדבשא" "דחפיא בלבושא" – כלומר המכוסה בלבוש. וגם כאן הכוונה לדברי קבלה, שיש בהם צד חיצוני וצד נסתר.

לפני רבון עולמים	25	ק	דם רבון עלמין
במלים נעלמות	26		במלין סתימין
תגלו דברים	27		תגלון פתגמין
ותאמרו חידושי תורה	28		ותימרון חידושי תורה

הוא עתיקא קדישא.	25
הם דברי קבלה.	26
ותימרון: נ"א – דגלין.	27

לעטר השלחן	לְ עֵטֶר פְּתוּרָא	29
בסוד יקר	בְּרִזָּא יְקִירָא	30
עמוק וטמיר	עֲמִיקָא וְטַמִּירָא	31
ולא דבר פרסום	וְלֹא דְבַר מְלִתָּא אֲוִשָּׂא	32

שלחן השבת רומז לשכינה שיש לעטר אותה בשפע מעתיקא קדישא (סרוג).	29
מלתא אושא – ערובין צז ע"ב: "אושא מלתא דשבת", כלומר דבר שהתפרסם. ובגמרא הדבר המפורסם הוא ענין זלזול בקדושת יום השבת. ופירש סרוג שהשפע שמקורו בעתיקא קדישא נשאר בתחום האצילות (הנקרא תחום שבת) ואינו יורד למטה מן השכינה, ולפיכך איננו "מלתא אושא".	32

ואלה הדברים	וְ אֵלֵין מְלִיא	33
יהיו לרקיעים	יְהוֹן לְרַקִּיעֵיא	34
ושמים חדשים	וְשָׁמַיִן וְשָׁמַיִיא	35
אזי אותו שמש	בְּכֵן הֵהוּא שְׁמֵשָׁא	36

לפי הזוהר נארגים מדברי התורה רקיעים חדשים, וזאת ברצון עתיק יומין ובעזרתו. זוהר ח"א ד ע"ב: "ובכל מלה דאתחדש באורייתא על ידא דההוא דאשתדל באורייתא עבד רקיעא חדא... בההיא שעתא ארח עתיק יומין בהאי מלא וניחא קמיה מכלא. נטיל לההיא מלה... ואתעבידא רקיעא חדא. וכן כל מלה ומלה דחכמתא אתעבדין רקיעין קיימין בקיומא שלים קמי עתיק יומין והוא קרי לון שמים חדשים... ועל דא כתיב (ישעיהו סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה וגו' – עשיתי לא כתיב אלא עושה דעביד תדיר מאנון חדושין ורזין דאורייתא. ועל דא כתיב (שם נא טז) ואשים דברי בפיך... לנטוע שמים וליסוד ארץ – השמים	34
---	----

לא כתיב אלא שמים". וברור הקשר של ענין זה דווקא לסעודה זו שהרי היא כנגד עתיק יומין. לרקיעיא – בשער הכוונות ובכמה סדורים – ברקיעיא. ומספר הזוהר מתברר שאין כל מקום לתיקון כזה.

35-36 חדתין ושמיא בכך ההוא שמשא – כך בד"ר גם כן לקטע הנ"ל שבזוהר (שמים חדשים), והסוף קושר לבית הבא. בכך – פירושה של מלה זו בארמית וכן בלשון חז"ל הוא אז. השהה בתפילת ימים נוראים: "ובכך צדיקים יראו וישמחו" וכיו"ב, וכן ראה תרגומה הארמי של מלת אזי בתהילים קכד ג-ה, ועוד. ובשער הכוונות ובדפוסים המאוחרים: "ותמן מן שריא הלא ההוא שמשא". ואינו נראה לי לא מצד הסגנון (השאלה הריטורית) ולא מצד הענין (אומנם לפי הזוהר שם, דברי התורה לפני שעולים ואורגים את העולמות של עתיקא, נחים הם על ראשו של "צדיק חי עלמין", שאפשר לזהותו גם עם השמש, הוא זעיר אנפין). וסרוג פירש נוסח קרוב לשל ד"ר: "חדתין ושמיא בכך ההוא שמשא".

35 חדתין – כך צ"ל לפי המשקל, על צורות דקדוקיות מעין זו ראה לעיל בשיר הערב, שורה 19.
36 שמשא – הוא זעיר אנפין.

שמן המשחה עוד ירבה	רְ בּו יְתִיר יִסְגִי	37
למעלה מדרגתו	לְעֵילָא מִן יַרְגָּה	38
ויקח בת זוגו	וְיִסַּב בַּת זִוְגָה	39
שהיתה פרושה	דְּהֵנָּת פְּרִישָׂא	40

37 משח רבו – כך תרגם אונקלוס את הביטוי – שמן המשחה. והוא השפע האלוהי הבא על זעיר אנפין ומקורו בעתיקא קדישא. רבו קשור גם למלה הרבה, ויש לראות בצירוף "רבו יתיר יסגי", כעין משחק מלים.

38 ביום השבת רב השפע המגיע לזעיר אנפין יותר מדרגתו בימות החול.
39 היא השכינה.

40 כל ימות החול פרושה היתה השכינה מבעלה (קב"ה). ואילו בשבת, בעזרת השפע הבא מעתיקא קדישא, מתחדש הזיווג ביניהם. שהוא – ניקדתי למרות הדקדוק מפני המשקל. ואולי כוונתו למעין צורת בינוני.

אני ארחץ ידי	אֲנִי אֶרְחֹץ יָדַי	41
אצל כלי אחד	אֶצְל כְּלֵי אֶחָד	42

	לְסֵטְרָא חוֹרְנָא	43
לְצַד הָאָחֵר		
שְׂאִין בּוּ מַמַּשׁ	דְּלִית בֵּיהּ מְשָׂא	44
41-48	בסידורים ובדפוסים המאוחרים ניתקו שני בתים אחרונים אלה ממקומם וצירפום לסדר נטילת ידים במים אחרונים בסוף כל אחת מסעודות השבת בהתאם לענינם של הבתים. ושייכים הם בלי כל ספק למקום זה בשיר, וצורת הבתים, המשקל, החריזה והאקרוסטיכון יוכיחו, ובמהדורות ראשונות הובאו ברציפות לשיר. ובשער הכוונות כתוב לפני הבית: "קודם שיטול מים אחרונים יאמר זה", וכגון שזה גם בד"ר.	
	היא נטילה של מים אחרונים.	41
	וזאת לקיים מה שאמרו חז"ל (חולין קה ע"א): "אין נוטלין מים אחרונים אלא בכלי".	42
	לפי חז"ל (שם) מים אחרונים כוונתם להעביר את הזוהמה מן הידים והוא מלח סדומית שמסמא את העיניים, וכן להעביר רוח רעה השורה על הידים. והמקובלים נתנו טעם לדבר, לתת לס"א את חלקו (הזוהמה) כדי שלא יקטרג (כדוגמת רעיון שעיר המשתלח). וכן אמרו חז"ל (שם) וכן עירובין יז ע"ב) "מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה", ואף בהבדל זה ובמלת חובה מצאו המקובלים רמז לכוחות הטומאה; וכן אין מברכים במים אחרונים על נטילת ידים, שכן, לפי המקובלים, אין ברכה בכוחות ס"א. וזה לשון הזוהר ח"ב קנד ע"ב: "לבתר דאכיל בר נש ואתענג אצטריך למיהב חולקא דתמצית לההוא סטרא (כוחות הרע), ומאן איהו, מים אחרונים ההוא זוהמה דידין אצטריך למיהב לההוא סטרא חולקא דאצטריך ליה וע"ד ודאי אנון חובה... וע"ד לא אצטריך לברכה כלל דהא ברכה לאו איהו בההוא סטרא". וכן ר' זוהר ח"ג קפו ע"ב וכן זוהר חדש, רות, הוצאת הסולם סימן תקע"ז. ולפיכך נוהג בין המקובלים ונדפס בכמה סידורים לומר קודם נטילת ידים במים אחרונים פסוק "זה חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל" (איוב כ כח). חורנא – נ"א חורינא, אחרינא ועוד; ויש כאן אולי גם רמז לביטוי מים אחרונים.	43
	מששא – כך בד"ר והיא הצורה הארמית. ובמקומות רבים נכתב ממשא כבעברית. לפי קבלת האר"י אין ממש בסטרא אחרא מצד עצמו, ורק הניצוצות האלוהיים הם המחיים אותו. וכן קשור הביטוי אולי גם הוא למים האחרונים, שכן אמרו חז"ל (עירובין צז ע"ב): "מים אין בהם ממש".	44
	אַ זְמַן בְּתַלְתָּא	45
אֲזַמֵּן בְּשִׁלוּשָׁה		
	בְּכֶסֶא דְּבְרַכְתָּא	46
בְּכֹס שֶׁל בְּרָכָה		
	לְעֵלְתָּ עֵלְתָּא	47
לְעֵלְתָּ הָעֵלְלוֹת		
	עֵתִיקָא קְדִישָׁא	48
הָעֵתִיקָא הַקְּדוּשָׁה		

- 45 הוא זימון של ברכת המזון. לפי דעת זוהר אין מברכין ברכת המזון על כוס יין אלא בשלושה אנשים. זוהר ח"ג רמו ע"א: "פחות משלושה לא צריך כוס לשלושה צריך כוס" וכן ח"ב קנז ע"ב: "כוס של ברכה לא הווי אלא בתלתא" ומובא שם בניצוצי זוהר משם האר"י שיחיד לא יברך על הכוס. (ועיין גם זוהר חדש הוצאת הסולם ס' תקפ"א).
- 46 כוס של ברכת המזון.
- 47 ביטוי פילוסופי, והמקובלים ייחסוהו לעתיקא קדישא. נ"א – לעילא עילתא.
- 48 עתיקא – הניקוד בהתאם למשקל, וכך גם בשורה 4. וכן שיר המנחה, שורה 26.

זמר לסעודה שלישית

אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא	התְּקִינּוּ סְעוּדָת
דְּמְהִימְנוּתָא וְשְׁלִימְתָא	הַאמוֹנָה הַשְּׁלִימָה
סְדוּתָא דְּמִלְכָא קְדִישָׁא.	חֲדוּת הַמֶּלֶךְ הַקְּדוֹשׁ.
אתְּקִינּוּ סְעוּדָתָא דְּמִלְכָא	הַתְּקִינּוּ סְעוּדָת הַמֶּלֶךְ.
דָּא הִיא סְעוּדָתָא	זוֹ הִיא סְעוּדָת
דְּזַעִיר אַנְפִּין.	קָצֵר אַפִּיִם.
וְעֵתִיקָא קְדִישָׁא	וְהַעֲתִיק הַקְּדוֹשׁ
וְחֶקֶל תְּפִיחִין קְדִישִׁין	וְשֵׁדָה תְּפִוּחִים קְדוּשִׁים
אַתְּנוּ לְסַעֲדָה בְּהֵדָה.	בְּאִים לְסַעוּד אַצְלוּ.

על עניינה של הכרזה זו והערות לה – ראה בפתחה לשיר של ערב..

משקל השיר V - - - וחריזתו פין בסופי הבתים נוסף לחריזה הפנימית. בראשי הבתים חתום יצחק לוריא. הבית הראשון אינו שייך לאקרוסטיכון, ואף דרך חריזתו שונה.

בְּנֵי הַיֶּכֶל	1
הַנְּכַסְפִּים	2
לְרֵאוֹת בְּזִי	3

1 בני היכלא – הם המקובלים, ובעיקר מי שמקיים שלוש סעודות השבת כהלכתן. לפיכך דווקא בעת סעודה זו, סעודת המנחה, מכנה אותם המשורר כך, שהרי בזאת משלימים הם את סעודות היום. וכך כתוב בס' הזוהר (ח"ב דף פח ע"ב): "ומאן דפגים חד סעודתא מנייהו... אחזי גרמיה... דלא מבני היכלא הוא". וההיכל היא השכינה, והשווה את הכינוי "חצדי חקלא" (שורה 21 של שיר הבוקר) המייחס גם הוא את המקובלים אליה.

2 דכסיפין – הניקוד מפני המשקל.

3 למחזי – נ"א למחמי.

4 זעיר – רק בדפוסים מאוחרים מצוי הנוסח דזעיר, והוא אף מנוגד למשקל.

5 יהיו נא כאן הון הקא ?

6 בזה השלחן בְּהַאי תְּכָא

7 שבו מלך דְּבַה מְלָכָא

8 בגלופים בְּגִלּוּפִין

6 שלחן השבת מסמל את השכינה.

7 דבה מלכא – בד"ר ובה, ובסידורים רבים דבי מלכא (בית המלך).

8 בגלופין – המלך (הוא זעיר אנפין) מצוי וגנוז בשלחן השבת (ספירת המלכות) בחקיקות ופתוחים רוחניים ונעלמים. וזוהי משמעות המלה ושורש גלף בכלל בס' הזוהר; כגון (ח"א א צ ע"א) "ותמן אתרשימו ואתציררו אתוון בגלופייהו". ממקום זה שבשיר של האר"י התפתחה למלה בגלופין משמעות של שכרות קלה. התפתחות זו חלה כנראה בפי החסידים (ושמא כדרשה של דופי של המשכילים?) שנהגו כידוע לשתות י"ש בעת סעודה שלישית של שבת שהושר בה שיר זה. המלה בגלופין נדרשה כך בדרך הבדיחה, שכן בשעת שכרות מצוי האדם בכעין מצב רוחני עליון. ור' מ. צ. קדרי, מירושת לשון ימי הביניים, 106-109.

9 רצו מאד צוּ לְחַדָּא

10 בזה הויעוד בְּהַאי וְעָדָא

11 בתוך עדת מלאכים בְּגוּ עִירִין

12 וְכָל גְּדָפִין וכל כנפיים

9 צבו לחדא – בס' סידורו של שבת מפורש: "רצו לעורר שמחה וחדווה", כלומר המלה לחדא נתפסה כאילו היה כתוב לחדאה, בנין שני שרש חדה), והנכון – לחדא = מאד.

13 תְּ דוּ הַשְׁתָּא שמחו עתה

14 בְּהַאי שְׁעָתָא בזו השעה

15 דְּבַה רְעוּנָא שבה רצון

16 וְלִית זַעְפִּין ואין זעף

13 חזו – בשער הכוונות – חמו (= ראו).

15 לפי הקבלה בכל ימות החול שעת מנחה היא עת דין (יצחק שמידתו דין תיקן כידוע תפילת מנחה), ואילו שעת מנחה של שבת נקראת עת רצון, שכן מה מתגלה רעוא דרעוין (רצון הרצונות) שהוא מצחו של עתיקא קדישא (שורה 27), ואין לכוחות הדין וכל שכן כוחות סטרא אחרא אפשרות לפעול, ועל ענין זה מיוסדים הבתים הבאים. וכתוב בזוהר ח"ב פח ע"ב: "בכל שתא יומי דשבתא כד מטא שעתא דצלותא דמנחה דינא תקיפא שלטא וכל דינין מתערין. אבל ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלותא דמנחה רעוא דרעוין אשתכח ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה וכל דינין מתכפיין ומשתכח רעותא וחדו בכלא". לפיכך אומרים בתפילת מנחה של שבת "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" וגו' (תהלים סט יד). ור' שורה 27 ובהערה שם, ור' שיר הערב שורה 17, 61.

17 קְ רִיבוּ לִי קרבו אלי

18 חֲזוּ חִילִי ראו כוחי

19 דְּלִית דִּינִין שאין דינים

20 דְּתַקִּיפִין התקיפים

17 כך אומר זעיר אנפין (ואולי הזדהה עמו האר"י).

18 נ"א – ליחדי חילי.

לחוץ נוסעים	לְ בַר נְטָלִין	21
ולפנים אין באים	וְלֹא עֲלִין	22
אותם כלבים	הַגִּי פְלָבִין	23
החצופים	דְּחֻצִּיפִין	24

לבר – לחוץ מתחום הקדושה הנקראת גם תחום שבת. נ"א – ובר.	21
כלבין – בד"ר קלבין, ובשער הכוונות כלבי, וכך נקראים בס' הזוהר כוחות סטרא אחרא.	23
הנקוד – לפי המשקל.	24

והנה אזמין	וְ הָא אֲזַמִּין	25
עתיק ימים	עֲתִיק יוֹמִין	26
את מצחו, עד	לְמַצְחָה עַד	27
יהיו חולפים	יְהוֹן חֻלְפִין	28

אולי יש לתרגם כעבר גוף שלישי: "והנה הזמין", כשהנושא הוא עתיק יומין והמושא הוא מצחו (כך הציע גרשם שלום ז"ל, בהערה בכתב ידו על גב מאמר זה).	25
עתיק – ניקודו לפי המשקל, ור' שיר של בוקר שורה 48, 4.	26
למצחה – בדפוסים המאוחרים בלבד נדפס לפעמים חלף זאת הנוסח למנחה, והוא שיבוש ובכתבי יד מצוי גם הנוסח – לנצחה (ואפשר לישב זאת). מצחו של עתיק יומין הוא הנקרא רצון (רעוא דרעוין), כאשר עולות תפילותיהם של ישראל הוא מאיר במצחו של זעיר אנפין (שעיקרו דין ונקרא בזוהר מצחא דגלגלתא) ואז נקראת שעת רצון ובטילים כוחות ס"א וזה לשון הזוהר (אדרא רבה, ח"ג קלו ע"א-ב): "מצחא דגלגלתא אשגחותא דאשגחותא... ותאנא כד אתגליא האי מצחא אתעררו כל מאריהון דדינא... בר ההיא שעתא כד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי, גלי מצחא דרעוא דרעוין ונהיר בהאי זעיר אפין ואשתכיך דינא... וכדין אתקרי עת רצון, וכל שעתא ושעתא דדינא תלי והאי מצחא דזעיר אפין אתגליא, אתגליא מצחא דעתיקא דעתיקין ואשתכיך דינא ולא אתעביד". בענין גילוייו של מצח זה בשעת מנחה של שבת לפי הזוהר ר' שורה 15 וההערה שם. וטעם הדבר ברור גם מקטע זה, שהרי דוקא בזמן המועד לדין מתגלה מצח הרצון.	27

רצון שלו	ר עו די לה	29
שגילהו	דגלי לה	30
לבטל	לבטלה	31
כל קליפות	לכל קליפין	32

	רעו די לה – ר' ההערה הקודמת.	29
	בכ"י הרב זלוטניק כתוב דיגלי. לה – אולי לו, כלומר לזעיר אנפין.	30
	הקליפות הן כוחות ס"א. הן נקראות כך כי הן מקיפות את הקדושה כקליפות המקיפות את האגוז. הן (ארבע במספר) נקראות בשמות ארבעת הכוחות שראה יחזקאל לפני המרכבה: רוח סערה, ענן גדול, אש מתלקחת ונגה סביב (יחזקאל א ד). לכל – נ"א – בכל, ואף – לבטולי כל קליפין.	32

יתן אותם	י שני לון	33
בנקרתם	בנקבהון	34
וייטמנו	ויטמרון	35
בתוך סלעים	בגו כפין	36

	בנקבהון – נקבא דתהומא רבה (נקרת תהום רבה) היא מקום משכנם של הקליפות שם חייבות הן להסתגר ביום השבת שמתגלה בו רעוא דרעוין. זוהר ח"ב רג ע"ב: "כדין מתקנין ישראל לתתא ומסדרין סעודתין ומתקנין פתורין... כיון דבטש ביה מתגלגלן ההוא שלהובא וההוא מדורא ועאלין בנוקבא דתהומא רבה ואתטמרון ויתבת תמן..ויתיב תמן עד דנפיק שבתא".	34
--	--	----

כי כך עתה	א רי השתא	37
בשעת מנחה	במנחתא	38
בחדוותו	בחדותא	39
של קצר אפיים	דזעיר אנפין	40

השורה האחרונה חורגת קצת מן המשקל. אמנם בן מנחם גורס "זעיר" בלא ד', אך לא מצאתי לו יסוד אף באחת מן המהדורות ולא בדרך הלשון הארמית המחייבת את הד'.

לאחר הסעודה נהגו לומר את הכרזתו של ר' אבא (זוהר ח"ב פח ע"ב):

השלימו סעודת האמונה אשלימו סעודתי דמהימנותא

או בנוסח אחר:

השלימו סעודה זו	אשלימו סעודתא דא
של האמונה השלימה	דמהימנותא שלימתא
של זרע קודש ישראל.	דזרעא קדישא דישראל